

”

Орлова О. Формування умінь і навичок говоріння українською мовою у процесі публічного мовлення здобувачів вищої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 50-57. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-008>.

Orlova O. Formuvannia umin i navychok hovorinnia ukrainskoiu movoiu u protsesi publichnoho movlennia zdobuvachiv vyshchoi osvity [Formation of abilities and skills of speaking in ukrainian in the process of public broadcasting recipients of higher education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 50-57. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-008>.

УДК 373.5.016:811.161.2'367

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-008

Оксана ОРЛОВА

Дубенська філія ЗВО «Відкритий міжнародний університет

розвитку людини «Україна», Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2925-7729>

dubno2009@ukr.net

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК ГОВОРІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ПРОЦЕСІ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено актуальну проблему формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою студентів-нефілологів, зумовлену прогалинами методики навчання української мови в закладах вищої освіти і соціальними потребами активної мовленнєвої особистості у підготовці до вимог сучасного суспільства. Запропоновано методику формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою у здобувачів закладів вищої освіти, що забезпечується знаннями мовних норм, правилами текстотворення, навичками говоріння в різних ситуаціях спілкування під час продукування публічних висловлювань. Зосереджено увагу на вдосконаленні мовних норм (орфоепічних, акцентних, лексичних, словотвірних, граматичних, стилістичних), важливих для продукування умінь і навичок говоріння в умовах публічного (монолог, діалог, полілог) висловлювання думок мовця. Вказано шляхи ознайомлення студентів із текстотворчими особливостями і практичним умінням формування умінь і навичок продукування висловлювань, якими мають оволодіти оратори під час створення монологічного тексту, та співрозмовники діалогічного (полілогічного) спілкування, що позитивно впливають на якість продукування говоріння здобувачів вищої освіти. Досліджено й доведено, що бар'єрами якісної комунікації залишається неправильне слухання й розуміння почутого партнером, нерозуміння мети та завдань говоріння, прогнозованих результатів, предмета спілкування тощо. Запропоновано систему вправ для формування умінь і навичок говоріння у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням студентів-нефілологів. Система вправ для формування умінь і навичок говоріння стосується удосконалення умінь продукування монологічного діалогічного (полілогічного) мовлення. Основними з них є: мовно-мовленнєві вправи (спрямовані на вдосконалення мовних норм у процесі продукування говоріння); умовно-мовленнєві; власне мовленнєві, націлені на продукування говоріння під час створення публічних текстів.

Ключові слова: говоріння; норми української мови; монолог; діалог; полілог; уміння і навички; вправи.

Oksana ORLOVA

The Dubno branch of the Open International University

of human development "Ukraine", Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2925-7729>

dubno2009@ukr.net

FORMATION OF ABILITIES AND SKILLS OF SPEAKING IN UKRAINIAN IN THE PROCESS OF PUBLIC BROADCASTING RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article highlights the urgent problem of forming the abilities and skills of correct speaking in Ukrainian of students of non-philology, caused by the gaps in the methodology of teaching the Ukrainian language in higher education institutions and the social needs of an active linguistic personality's preparation through the requirements of modern society. The method of forming skills of correct speaking in Ukrainian for students of higher education institutions is proposed, which is provided by knowledge of language norms, rules of text creation, and speaking skills in different communication situations during the production of public statements. The attention is focused on improving language norms (orthoeptic, accentual, lexical, word-formation, grammatical, stylistic) necessary for developing speaking skills in public (monologue, dialogue, polylogue) and expressing the speaker's thoughts. The ways of familiarizing students with the textual features and practical skills of forming the abilities and skills of producing statements that speakers should master when creating a monologue text and interlocutors of dialogic (polylogic) communication, which positively affect the quality of speaking of higher education students, are indicated. The barriers to quality communication are incorrect listening and understanding of what the partner has heard, misunderstanding of the purpose and tasks of speaking, predictable results, the subject of communication, etc. The system of exercises is proposed to develop speaking skills in studying the Ukrainian language for the professional purpose of non-philology students. The system of exercises for forming speaking skills aims to improve the skills of producing monologue dialogic (polylogic) speech. The main ones are linguistic and speech exercises (aimed at enhancing language norms in producing speaking), conditional speech exercises, and actual speech exercises aimed at producing speaking while creating public texts.

Keywords: speaking; norms of the Ukrainian language; monologue; dialog; polylogue; skills; exercises.

Постановка проблеми. Ще в Стародавній Греції відомий культ народного усного слова, де особливо цінилося говоріння, усне звертання до колективу (воїнів, ремісників, містян) із відповідними закличками. Відомо, що упродовж усіх століть у всіх куточках світу уміння правильно, доладно

спілкуватися, виголошувати свої думки перед аудиторією, зачаровувати словом із метою переконання та впливу на слухачів мало і має велике значення в досягненні успіхів у процесі навчання. Уміння насолоджувати слухачів правильністю мовлення, приємними тональними вібраціями звучання голосу з дотриманням відповідної інтонації, використанням мовленнєвого етикету, доречних паралінгвістичних засобів сприяє здобуванню професійної освіти, досягненню успіхів у кар'єрному зростанні і прагненні досягнути заслуженого визнання.

Будь-яке спілкування (в діалозі, полілозі) чи виголошення монологічного тексту (промови, доповіді, міні-лекції, виступу на науковій конференції, пояснення, відповіді на запитання тощо) відбувається за допомогою говоріння – одного із видів мовленнєвої діяльності, що здійснюється в умовах, спрямованих на слухачів. Усномовленнєву діяльність забезпечують говоріння і слухання (аудіювання – слухання й розуміння почутого), що вимагають постійного удосконалення під час вивчення української мови в закладах загальної і професійної вищої освіти.

Актуальність наукового дослідження, що стосується формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою у здобувачів вищої освіти, зумовлена: *прогалинами* у методиці навчання української мови у вищій школі під час опрацювання усного мовлення на практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням; *потребами* обґрунтування теоретичних основ нормативного мовлення, шляхів текстотворення з використанням формул мовленнєвого етикету, логіко-емоційної виразності, паралінгвістичних засобів; *недостатнім* рівнем умінь і навичок говоріння у процесі висловлювання вголос своїх думок із логічним їх укладанням і якісним виголошенням; *відсутністю* методичної підготовки до забезпечення говоріння тропами й риторичними фігурами; незабезпеченістю системою вправ як важливого компонента ефективної методики формування умінь і навичок продукування публічного говоріння.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше в українській лінгвометодиці досліджено теоретичні основи засвоєння комунікаційних умінь говоріння у процесі створення й виголошення монологічних, діалогічних і полілогічних висловлювань; запропоновано комунікаційні вправи для поетапного формування говоріння під час продукування й виголошення монологічних текстів та висловлювань у процесі активної усномовленнєвої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти досліджуваної теми висвітлювалися у низці доробок українських лінгводидактів – Н. Б. Голуб [1], О. М. Горошкіної [3], О. П. Орлової [10], Е. Я. Палихати [12], О. І. Петришиної [15], Л. О. Штафірної [19] та інших.

Лінгводидактичні дослідження Н. Б. Голуб стосуються навчання риторичних умінь і навичок студентів, а також самостійної роботи студентів із риторики.

О. М. Горошкіна спрямувала свої дослідження на формування усного мовлення здобувачів освіти, навчання української мови у вимірах сьогодення [1].

О. П. Орлова студіювала актуальну проблему, що стосується формування культури усного діалогічного мовлення студентів-нефілологів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням [10].

Е. Я. Палихата опрацювала проблему системи навчання усного діалогічного мовлення учнів основної школи; методику вивчення риторики в старших класах і в педагогічних закладах вищої освіти [11, 12].

О. І. Петришина зосередила увагу на методиці навчання усного мовлення в умовах нової української школи – теорія і практика [15].

Л. О. Штафірна дослідила проблему формування умінь і навичок продукування й виголошення публічного мовлення учнів старших класів закладів загальної середньої освіти [19].

Тема наукового дослідження пов'язана з методикою підвищення ефективності навчання української мови у вищих освітніх закладах України.

Мета дослідження полягає у виробленні окремих шляхів методики формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою здобувачів закладів вищої освіти.

Досягнення мети дослідження реалізується за допомогою розв'язання таких завдань:

- 1) висвітлення лінгвістичних основ формування правильного говоріння українською мовою;
- 2) з'ясування характерних текстотворчих чинників, спрямованих на формування умінь продукування публічного говоріння у здобувачів вищої освіти;
- 3) розроблення системи вправ для формування умінь і навичок говоріння під час вивчення української мови за професійним спрямуванням студентами-нефілологами.

Для розв'язання сформульованих завдань і досягнення поставленої мети статті, було використано такі **методи дослідження**: аналіз лінгвістичної, лінгвометодичної, психологічної, педагогічної літератури, навчальних посібників із риторики, статей з формування публічного мовлення студентів-нефілологічних спеціальностей; синтез вимог дотримання мовних норм, мовленнєвого етикету, засобів логіко-емоційної виразності, що регулюють процес формування комунікаційної компетентності за допомогою відповідної системи вправ; спостереження за

мовленнєвою діяльністю студентів, особливостями сприймання, продукування й виголошення ними публічних текстів різних стилів та жанрів; відбір і структурування навчального матеріалу з публічної комунікації; визначення методів, прийомів і засобів формування говоріння студентів на заняттях із риторики під час вивчення української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Мовленнєва діяльність – це слухання й говоріння, якими послуговуються у процесі усномовленнєвого спілкування, та читання й письмо, що пов'язані з читанням і письмом. Спілкування – це «один із виявів соціальної взаємодії людини» [16, с. 14], в якому беруть участь співрозмовники – мовець (адресант) і слухач (адресат), які почергово міняються ролями.

Важливу роль посідає говоріння у процесі публічного мовлення. Публічне мовлення тлумачиться, як «особливий вид тексту, створюваний за законами риторики, орієнтований на переконання, що реалізується в усній формі перед певною кількістю людей» [11, с. 269].

Говоріння, як і слухання, відноситься до видів мовленнєвої діяльності, що забезпечують усну комунікацію в різних сферах і ситуаціях спілкування. Це означає, що ефективна комунікація можлива лише в тому випадку, коли досягається повне взаєморозуміння.

У процесі говоріння звертається увага на реакцію слухачів, досягнення необхідного зв'язку, що виражається вербальними й невербальними засобами, щоби можна бути впевненим в успішності або неуспішності спілкування. Для створення ситуації, яку можна назвати комунікаційно-мовленнєвою, необхідно саме наявність слухача, без якого функціонування монологічного, діалогічного чи полілогічного мовлення не має сенсу.

Говоріння визначається, як «один із чотирьох видів продуктивної мовленнєвої діяльності, активний процес здійснення спілкування, зовнішнє вираження способу формування та формулювання думки засобами мови. У процесі говоріння думка мовця кодується за допомогою акустичних комплексів – слів, словосполучень і речень, які вимовляються і звучать» [5, с. 86–87].

Говоріння як вид усномовленнєвої комунікації пов'язаний з передачею усних повідомлень адресанта адресатові, воно зумовлене мовленнєвим звуковим вираженням думок і почуттів під час реакції на чийсь мовленнєвий діяльність, подію чи ситуацію. Вищим рівнем говоріння є динамічне, спонтанне, ініціативне мовлення. Говоріння адресанта вважається продуктивним явищем у процесі спілкування, воно виконує такі функції: передає слухачам інформацію, повідомляє про своє ставлення до неї, впливає на сприймання слухачем певної інформації, доповнюючи її своїми думками, що виражають переживання мовця. Основна одиниця говоріння – це створення конкретного слова, речення в монологічному мовленні, продукування діалогічної єдності, діалогічної репліки під час мовленнєвого акту – обміну продуктами мовленнєвої діяльності між адресантом і адресатом. Необхідною умовою реалізації мовленнєвої ситуації є пара осіб – мовець і слухач.

Однією з головних проблем спілкування завжди залишається досягнення взаєморозуміння. Бар'єри комунікації в основному пов'язані зі слуханням партнера – неправильним розумінням сказаного, із розумінням сказаного не так, як цього хотів адресант тощо. Крім цього, щоби позбавитися помилок у спілкуванні, потрібно чітко знати мету, завдання, прогнозовані результати, комунікаційну інтенцію учасників спілкування, предмет мовлення тощо.

Процес говоріння спостерігається під час використання філософського (сократівського) методу спілкування «запитання–відповідь» у таких випадках:

1) у побутових розмовах між членами родини, членами групи, колективу, інших видах і формах міжособистісного спілкування;

2) у процесі навчання, в діалогуванні (інакше – реплікуванні) між викладачем і студентами, під час проведення педагогом пізнавальних бесід на семінарському (практичному) занятті, навчальних консультацій, обговорення актуальних питань, що стосуються навчального процесу студентів за допомогою бесіди (евристичної, фронтальної, підсумкової), обміну інформацією за почутим, прочитаним, побаченим, пережитим, вивченим матеріалом, що потребує обговорення;

3) під час повторення вивченого, узагальнення і систематизації засвоєного мовно-мовленнєвого матеріалу;

4) у процесі проведення попередніх бесід перед роботою над оформленням ділових паперів як засобів писемної професійної комунікації, документації з кадрово-контрактних питань, довідково-інформаційних документів під керівництвом педагога;

5) для проектування усного висловлювання – знаходження істини за допомогою монологічного мовлення, для правильного вираження реплік-запитань під час діалогічного (полілогічного) мовлення (бесіди, інтерв'ю, суперечки, обговорення; дискусій, диспутів, полеміки, дебатів).

Процес говоріння передбачає дотримання норм української мови: орфоепічних, акцентних, лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних, які студенти удосконалюють під практичних занять з української мови за професійним спрямуванням.

Орфоепічні норми стосуються літературної вимови голосних, приголосних звуків і звукосполучень. Сумнівними в усному мовленні є вимова ненаголошених голосних звуків, що вимовляються невиразно і потребують мовленнєвого опрацювання, якщо вимовляють *висна, чикати, виликий, зилений, чисати* замість *весна, чекати, великий, зелений, чесати*, а також *зема, періг, песати, бреніти, тривожно, кепіти, кесіль*, замість *зима, пиріг, бриніти, тривожно, кипіти, кисіль*.

Не завжди правильно вимовляють дзвінки приголосні звуки перед глухими і глухі – перед дзвінками. Префікси *роз-, без-* потребують повторення вивченого, практичного опрацювання правильної вимови дзвінких приголосних на кінці префіксів.

Обов'язковою вимогою є тренування вимови шиплячих звуків, що позначаються буквами *ж, ч, ш, щ*, які у зв'язку із запозиченням з іншої мови вимовляються надто м'яко, що не властиво українській мові і вимові, в якій шиплячі звуки вимовляються твердо [*ш'ч'ука* – *шч'ука*], [*ч'ути* – *чути*], що в усному мовленні звучить, як: *щюка, чюти*.

Вимагає уваги вимова звукосполучень *дж, дз*, якщо вони розміщені у слові не на межі його частин (*кукурудза* – *надзвичайний, джміль* – *піджмурки*), які вимовляються по-різному [12].

Акцентні норми стосуються правильного наголошення слів. Різномісність і рухомість українського наголосу значною мірою ускладнюють засвоєння акцентних норм. Робота над акцентними нормами вимагає вправлення передусім за словниками: орфоепічним, словником правильного наголошування, орфографічним словником, у яких вказується не тільки правильне написання але й наголошення кожного слова.

Під час говоріння важливо, щоби здобувачі вищої освіти не тільки бездоганно володіли лексикологічним матеріалом (пряме і переносне значення, синоніми, омоніми, антоніми, пароніми, канцеляризми, діалектизми, архаїзми, неологізми тощо), але й збагачували свій словниковий запас лінгвістичними термінами, професійною чи науковою лексикою для здійснення його переходу від пасивної до активної лексики студента.

Багатство говоріння забезпечується також використанням фразеологізмів, так званих стійких сполучень слів, що характеризуються семантичною злитістю компонентів, наприклад: *збити з пантелику, біла ворона, крутити хвостом, знати на зубок, стріляний горобець*. Опрацювання фразеології забезпечується активною роботою із фразеологічним словником (у двох томах), омонімічними та антонімічними фразеологічними словниками, у яких пропонуються не тільки фразеологізми, але і їх тлумачення.

Правильне говоріння забезпечується знаннями із дотримання правил словотвору і словозміни, наприклад, творення слів за допомогою суфіксів: *Кагарлик* – *кагарлицький, Збараж* – *збараський, Донецьк* – *Донеччина, німецький* – *Німеччина* [12].

Важливим чинником високої культури говоріння є дотримання синтаксичних норм, що спостерігається у правильній побудові синтаксичних конструкцій – словосполучень і речень. Наприклад, нормативними є словосполучення: *поїхати по гриби, за рішенням комісії, запобігти помилок, а не помилкам, за бажанням, з ініціативи, за ініціативою* (замість ненормативного *по ініціативі*), *з вини, в міру, дякувати матері, вибачити йому, у зв'язку з, відповідно до* тощо [12].

Для правильного говоріння потрібно вміти послуговуватися реченнями з урахуванням: 1) координації присудка з підметом за допомогою узгодження, 2) уживання прийменникових конструкцій українською мовою; 3) попередження помилок у побудові простих речень (порядок слів у реченні, вживання однорідних членів, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів тощо).

Важливо зосередити увагу на роботі з типовими недоліками, пов'язаними з побудовою речень, градаційними сполучниками, що об'єднують однорідні члени у двочленну замкнену групу. Синтаксичні норми вимагають заміни або значної трансформації речення, що викликано потребами сполучуваності слів, бажанням уникнути тавтології тощо.

У процесі говоріння для роботи зі стилістикою важливими є питання про співвідношення мови і мовлення. Під час удосконалення говоріння викладач приділяє увагу:

а) граматичним синонімам – морфологічним і синтаксичним,
б) мовленнєвим помилкам як порушенням відповідної норми, незнанням правил у продукуванні текстів певного стилю;

в) стилістичним помилкам (неправильне вживання слів із переносним значенням, недоцільне вживання діалектизмів, неправильне використання емоційно забарвлених слів, недоцільне використання мовних штамів, уживання слів-паразитів тощо) [11].

Потребує зосередження уваги на узагальненні та систематизації знань зі стилістики, що пов'язані з використанням під час говоріння словосполучень, простих і складних речень. При цьому здійснюється робота викладача і студентів над: стилістичними можливостями словосполучень, стилістичними значеннями порядку слів, стилістичними особливостями двоскладних, односкладних речень, уживанням неповних речень у різних стилях і жанрах мовлення, стилістичними особливостями речень з однорідними членами, речень зі звертаннями та вставними словами, відокремленими членами речення.

Формування умінь і навичок продукування говоріння на практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням відбувається за допомогою системи вправ, що передбачають організацію роботи за допомогою *мовно-мовленнєвих вправ*, спрямованих на повторення, узагальнення і систематизацію знань мовних норм і чинників текстотворення. *Умовно-мовленнєві вправи* сприяють формуванню умінь продукування одиниць монологічного публічного мовлення (речень, складних синтаксичних цілих, абзаців) та діалогічного (полілогічного) публічного мовлення – діалогічних єдностей і їхніх компонентів – діалогічних реплік, різних за значенням, за обсягом, тематичним спрямуванням [9]. *Власне мовленнєві вправи* спрямовані на формування умінь і навичок продукування і виголошення монологічних (відповідей студентів на практичних заняттях, на наукових конференціях, зборах – промова, доповідь, міні-лекція тощо) та діалогічних (обговорення, бесіда, інтерв'ю, суперечка тощо), полілогічних (дискусія, диспут, полеміка, дебати) висловлювань [10].

Відзначимо, що формування умінь усномовленнєвої діяльності тісно пов'язано з розвитком психологічних особливостей осіб юнацького віку та пов'язаних із ними мовленнєвих механізмів. Усвідомлення предмета комунікації, смислового змісту спілкування можливе за наявності у студентів низки відповідних умінь: 1) усвідомлення вихідного задуму висловлювання, що продукується або сприймається, 2) утримування в пам'яті і попередження основної думки кожної змістової частини тексту і визначення структурної єдності окремих частин, 3) об'єднання смислових частин тексту за допомогою підпорядкування їх темі висловлювання [19].

Важливу роль у процесі говоріння відіграє пам'ять, зокрема довгострокова, з якої мовець «черпає» мовні форми, та операційна, що відповідає за сам процес мовленнєвої діяльності. Рівень сформованості перерахованих умінь у того чи іншого здобувача залежить від таких факторів [19]:

- соціально-культурного – історичних традицій, норм і правил;
- індивідуально-психологічного – індивідуальних особливостей мовців;
- рольового, що стосується особливостей виконання рольових стосунків.

Щодо психолінгвістичних особливостей говоріння відзначимо, що будь-яка мовленнєва діяльність складається з трьох основних фаз: мотиваційно-спонукальної, орієнтовно-дослідної та виконавчої. *Мотиваційно-спонукальну фазу* можна назвати інтенційним рівнем мовленнєвої діяльності, оскільки саме тут виникає інтенція, намір висловити свої думки.

За умови проходження шляху від думки до слова відповідає *орієнтовно-дослідна фаза* мовленнєвої діяльності. Вона складається з двох рівнів – семантичного (розуміння значення уживаних лексем), до якого належить діяльність глибинної лексики, та синтаксичного, до якого відноситься глибинний синтаксис. За допомогою орієнтовно-дослідної фази мовленнєвої діяльності створюється своєрідна матриця майбутнього висловлювання; вербально-синтаксичний шлях продукування висловлювання реалізується, коли в матрицю висловлювання записуються відповідні повні та реальні мовні форми. *Виконавчу фазу* говоріння можна назвати артикуляційним рівнем, оскільки тут здійснюється перехід укладеного плану у звуковий код, коли висловлювання промовляється у зовнішньому мовленні [2].

Для студентів актуальною є сформованість навчальних мовних умінь, які багато в чому визначають успіхи процесів у діалоговому навчанні, тобто спілкуванні типу: студент – викладач – студент.

Формуванню усного висловлювання сприяє перелік умінь, що ґрунтуються на основі різних видів мовленнєвої діяльності, а саме [19]:

1) *на основі врахування слухання* формуються уміння, актуальні для процесу говоріння (висловлювання, до яких належать:

- а) запам'ятати та утримати в пам'яті зміст усної інформації,
- б) відтворити у нормальному темпі отриману інформацію з пам'яті,
- в) відтворити у заданий час засвоєну інформацію з елементарними змінами, доповненнями,
- г) узагальнити інформацію, що сприймається в діалозі, і передати її в іншому висловлюванні;

2) *із опорою на читання* формуються такі уміння говоріння:

а) розуміти та відтворювати усно зміст прочитаного тексту (або його частини),
б) запам'ятати зміст прочитаного тексту для використання його в іншому висловлюванні (діалогічному чи монологічному) [17],

в) поповнювати, конкретизувати чиесь висловлювання з опорою на прочитаний текст;

3) *на базі письма* можна формувати такі уміння говоріння:

а) на основі написаного створити монолог чи діалог,
б) написане стає фундаментом для продукування публічного висловлювання – продукування текстів дискусії чи диспуту,

в) здійснити усний коментар щодо описаних ситуацій із використанням, наприклад, цитат, прислів'їв, фразеологізмів тощо [17].

Зазвичай мовець виступає ініціатором спілкування, який спочатку програмує хід розмови та прогнозує мовленнєві дії слухача, що можуть бути передбачуваними або непередбачуваними. Спонтанне спілкування переважно не має плану, він є у попередньо підготовленому спілкуванні. Тому студентів слід готувати до передбаченого спілкування, елементи якого частково можуть використовуватися у непередбаченому спілкуванні на рівні діалогів (полілогів). Так само відбувається підготовка до підготовленого чи спонтанного публічного мовлення.

Щоб бути почутим і зрозумілим, потрібно вчити студентів дотримуватися приблизного алгоритму мовленнєвих дій, з яким ознайомлюються студенти:

- 1) визначення мети говоріння: відповідати на запитання, викладати певні факти чи висловлювати власну думку;
- 2) продумування способу викладу інформації;
- 3) з'ясування ступеня володіння предметом утримання в пам'яті сказаного співрозмовником;
- 4) здійснення тренування використання окремих лексико-фразеологічних та граматичних конструкцій;
- 5) продумування питань, спрямованих до слухача чи аудиторії;
- 6) передбачення приблизних відповідей співрозмовників і підготовка до реагування на них тощо [17].

Чим краще мовець зуміє усвідомити та врахувати всю безліч мовних, мовленнєвих та позамовних факторів та обставин, від яких залежить враження, що отримає слухач від сказаного, тим більша вірогідність досягнення мети мовлення, адекватної реалізації намірів.

Саме вміння орієнтуватися і складає вміння говоріння як здатності будувати оптимальні висловлювання, виходячи з ситуації спілкування та його мети. В основі вмінь говоріння як здібностей орієнтуватися та будувати оптимальні висловлювання відповідно до результатів орієнтації лежать мовленнєві навички (фонологічні, граматичні, лексичні тощо). Вони дають можливість оформляти висловлювання, що задовольняють мовні норми, включаючи соціокультурні вимоги, які стосуються мовно-мовленнєвої форми висловлювань та існують у відповідній мовно-культурній спільноті.

У мовленнєвій поведінці співрозмовників виділяються помилки, до яких належать: неточність висловлювань; недоречне використання понять, термінів, покликань, цитат; надмірне використання іноземних слів; високий темп викладу інформації; наявність логічного протиріччя; неадекватні інтонація та кінесика (міміка та жести), що не збігаються зі значеннями слів, змістом тексту, не відповідають меті висловлювання і часто не можуть її досягнути.

Поняття мовленнєвого, або комунікаційного, акту є базовим під час розгляду говоріння з позиції навчання студентів, досягнення успішності, формування умінь висловлювати думки у різних академічних ситуаціях і побутового міжособистісного спілкування. Мовленнєвий акт є найменшою одиницею мовленнєвої комунікації, одиницею двосторонньою, в якій беруть участь співрозмовники – адресант і адресат. Ця мовленнєва одиниця називається діалогічною єдністю, що складається з діалогічних реплік, різних за значенням, за обсягом (будовою), за мовленнєвоетикетним навантаженням [16].

Говоріння відрізняється за стилістичною диференційністю, залежить від виконання стилістичного навантаження, що пов'язано з вибором того чи іншого стилю мовлення, конкретної ситуації спілкування, стосунків співрозмовників та низки інших позамовних факторів.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Формування умінь говоріння як одного із видів мовленнєвої діяльності, що забезпечує функціонування усного монологічного, діалогічного (полілогічного) мовлення, відбуватися на заняттях з української мови за професійним спрямуванням під час опрацювання основ культури української мови, зокрема: мовних норм – орфоепічних, лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних; стилів (підстилів) української мови; засобів логіко-емоційної виразності: інтонації, темпу, тембру тощо; комунікаційних якостей мовлення: правильності, виразності, образності тощо; паралінгвістичних засобів: жестів, міміки, погляду, постави тощо; видів спілкування як інструментів майбутньої професійної діяльності; форм колективного обговорення професійних проблем. Прикладом для формування умінь і навичок говоріння є використання: фрагментів відеовиступів, відеопрезентацій, актуальних публічних виступів відомих людей, дискусій з метою подальшого їх обговорення тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у спрямуванні дослідної роботи над процесами говоріння під час форумів, дискусій, диспутів, дебатів із дотриманням мовленнєвого етикету і культури спілкування.

Список використаних джерел

1. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики: навчально-методичний посібник. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 232 с.

2. Голуб Н. Система вправ з риторики. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 6. С. 2–9.
3. Горошкіна О. М. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Методика навчання української мови і літератури*. 2013. № 3 (105). С. 7–10.
4. Климова А. Я. Теорія і практика формування мовно-комунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир: Рута, 2010. 560 с.
5. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник із методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене. Львів: Видавничий центр МНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
6. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 77–81.
7. Кучерук О. А. Інтеграція методів у навчанні мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 52. С. 66–70.
8. Мацько Л. І. Текст як об'єкт лінгводидактики в аспекті проблем мовної освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2004. Вип. 54. С. 10–14.
9. Ницета В. А. Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2014. 200 с.
10. Орлова О. П. Формування умінь і навичок текстотворення у студентів-нефілологів. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 306–314.
11. Палихата Елеонора. Риторика: підручник для студентів філологічних факультетів педагогічних університетів. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2023. 304 с.
12. Палихата Е. Я. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник для студентів. Київ: ПП Лідер, 2009. 321 с.
13. Палихата Е., Штафірна Л. Методика формування публічного мовлення старшокласників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2023. С. 58–63.
14. Пентиліук М. І. Формуючи риторичну особистість: текст як основа формування риторичних умінь і навичок учнів. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах*. 2008. № 5 (68). С. 84–91.
15. Петришина О. І. Лінгвоаналіз художнього тексту у формуванні професійних компетентностей майбутніх учителів / викладачів-філологів. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 228–236.
16. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2008. 291 с.
17. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 4-вид., виправ. і доповнен. Київ: Алерта, 2014. 696 с.
18. Шиянюк Л. Текст як основа формування риторичної культури студентів-нефілологів. Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. / Ницета В. А. Київ: ЦУЛ, 2014. С. 181–185.
19. Штафірна Л. О. Теоретичні мовно-мовленнєві особливості формування публічного мовлення майбутніх учителів української мови. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 266–275.

References

1. Holub N. B. Samostiina robota studentiv z rytoryky: navchalno-metodychnyi posibnyk. Cherkasy: Brama-Ukraina, 2008. 232 s.
2. Holub N. Systema vprav z rytoryky. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. 2011. № 6. S. 2–9.
3. Horoshkina O. M. Osoblyvosti vykorystannia interaktyvnykh metodiv na urokakh ukrainskoi movy. *Metodyka navchannia ukrainskoi movy i literatury*. 2013. № 3 (105). S. 7–10.
4. Klymova A. Ya. Teoriia i praktyka formuvannia movno-komunikatyvnoi profesiinoi kompetentsii studentiv nefilologichnykh spetsialnostei pedahohichnykh universytetiv: monohrafiia. Zhytomyr: Ruta, 2010. 560 s.
5. Kochan I. M., Zakhliupana N. M. Slovyk-dovidnyk iz metodyky vykladannia ukrainskoi movy [Dictionary-handbook on the methodology of teaching the Ukrainian language]. Druhe vydannia, vypravlene i dopovnene. Lviv: Vydavnychiy tsentr MNU im. Ivana Franka, 2005. 306 s.
6. Kucheruk O. A. Metody formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti v protsesi dydaktychnoho dyskursu. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2010. № 53. S. 77–81.
7. Kucheruk O. A. Intehratsiia metodiv u navchanni movy. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2010. № 52. S. 66–70.
8. Matsko L. I. Tekst yak ob'iekt lnhvodydaktyky v aspekti problem movnoi osvity. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia «Pedahohichni nauky»*. 2004. Vyp. 54. S. 10–14.
9. Nyshcheta V. A. Metodyka navchannia rytoryky v shkoli: navch. posib. Kyiv: TsUL, 2014. 200 s.
10. Orlova O. P. Formuvannia umin i navychok tekstotvorennia u studentiv-nefilolohiv. Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi lnhvodydaktyky: monohrafiia / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2021. S. 306–314.
11. Palykhata Eleonora. Rytoryka [Rhetoric]: pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh fakultetiv pedahohichnykh universytetiv. Ternopil: FOP Osadtsa Yu. V., 2023. 304 s.
12. Palykhata E. Ya. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam. Pidruchnyk dlia studentiv. Kyiv: PP Lider, 2009. 321 s.
13. Palykhata E., Shtafirna L. Metodyka formuvannia publiclnoho movlennia starshoklasnykiv. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: pedahohika. 2023. S. 58–63.
14. Pentyliuk M. I. Formuiuchy rytorychnu osobystist: tekst yak osnova formuvannia rytorychnykh umin i navychok uchniv. *Ukrainska mova y literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, litseiakh, kolehiumakh*. 2008. № 5 (68). S. 84–91.

15. Petryshyna O. I. Lihvoanaliz khudozhnoho tekstu u formuvanni profesiinykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv / vykladachiv-filolohiv. Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi lihvodydaktyky: monohrafiia / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2021. S. 228–236.
16. Radevych-Vynnytskyi Ya. Etyket i kultura spilkuвання [Etiquette and culture of communication]. Kyiv: T-vo «Znannia», KOO, 2008. 291 s.
17. Shevchuk S. V., Klymenko I. V. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam: pidruchnyk. 4-vyd., vyprav. i dopovnen. Kyiv: Alerta, 2014. 696 s.
18. Shyianiuk L. Tekst yak osnova formuvannia rytorychnoi kultury studentiv-nefilolohiv. Metodyka navchannia rytoryky v shkoli: navch. posib. / Nyshcheta V. A. Kyiv: TsUL, 2014. S. 181–185.
19. Shtafirna L. O. Teoretychni movno-movlennievi osoblyvosti formuvannia publicnogo movlennia maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy. Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi lihvodydaktyky: monohrafiia / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2021. S. 266–275.